

z volených zástupců samosprávy krajské a z úředníků zeměpanských rozhodováno bylo sborově o určitých záležitostech správy státní nebo i soudnictví správního. Předpokládejme, že by se zavedla nová povinná společenstva zemědělská, že by snad také organismus společenstev živnostenských došel doplnění ve společenstvech okresních atd. — což jest od-
tud tak daleko k myšlence, aby buď ten organismus krajské samosprávy sám (místo dosavadních volebních skupin venkovských obcí a měst — tedy nedotýkajíc se nejvyšších poplatníků zemědělských a průmyslových) zbudován byl spolu na delegacích společenstevních, nebo aby aspoň místa našli přímí delegáti společenstev ve smíšených komisích výše dotčeného způsobu.

Nepokládáme za svůj úkol navrhovati v těch směrech podrobnosti, dokud není vyřízena otázka praejudiciální: zákony (říšský i zemské) o zá-
važných společenstvech rolnických. Zapomenouti se na řečené eventuality arci nesmí, budou-li za nedlouho nebo zároveň také otázky správní reformy vůbec a zejména zřízení krajského k zákonodárnému řešení připravovány. Pro svůj přítomný účel klademe však hlavní důraz na myšlenku, že těs-
nějším včlánkáním nových společenstev do organismu správy veřejné a uložením jim zodpovědné účasti rozhodovací v ní, spolu stupňováno bylo stanovisko povinnosti účastníků společenstevních nejen k prospěchům stavu, nýbrž neméně též k prospěchům celku, v jehož službu jako orgány správní by byla postavena. Znamenalo by zkrátka nejzdravější po-
sily právě toho utěšeného mravního živlu, který ve sdružovacích snahách přítomnosti může býti nejen hradbou proti nebezpečným výstřednostem nespouta-
ného třídního egoismu, nýbrž také drahocennou vzpru-
hou obrození společenského.

Dvě nutné opravy.*)

(V Praze 1884, nákladem vlastním.)

Oprava domovského práva.

Poslední dobou množí se hlasové, jež poukazují k velikým neshodám, jakéž u nás co den více se pociťují ve příčině rozdělení břemen veřejného

*) První z obou pojednání v této knížce obsažených prvotně uveřejnil jsem v »Ceskomoravském národním hospodářku« (v sešitu únorovém r. 1884), druhé složeno jest ze článků otištěných původně v »Pokroku« (v č. 286., 287. a 289. roč. 1883. pak 25. a 26. r. 1884.) a nyní v některých jednotlivostech doplně-
ných. Přihlížeje k veliké praktické závažnosti otázek, o něž tu běží, chci obě po-
jednání tímto zvláštním vydáním přístupnými učiniti i těm, kdož nenáleží v kruh
čtenářstva obou dotčených časopisů. V Praze, v únoru 1884. Spisovatel.

chudinství. I vidí se arci, že pramenem veliké části toho zla jsou ustanovení platného práva domovského. Proto vzbudila jednání českého sněmu v roce 1883, kterých předmětem bylo dobrozdání o opravě domovského zákona vládou žádané, živější pozornost širších kruhův a podané dobrozdání samo u jedněch se souhlasem, u jiných s odporem se potkalo. Zamýšlejíce vyložiti šíře i potřebu opravy i hlavní podle mínění našeho úkol její, pokládáme následující stránky za doplnění zprávy v dotčeném zasedání sněmovním o té věci podané*) a to za doplnění ve směru trojím: nastíníme stručně zásady, které při vydání zákona domovského ze dne 3. prosince 1863, č. 105 ř. z. byly rozhodny, ukážeme dále číslu statistiky úřední poměry příslušnosti v zemích v říšské radě zastoupených za platnosti tohoto zákona a pak uvedeme na obhájení zásadní změny, kterou sněm český v sezení svém dne 2. srpna 1883 vládě doporučil, některé doklady z legislace cizí, zvláště anglické, belgické a německé. Ku konci pokusíme se vyvrátiti některé námitky a obavy, které vzhledem k zamýšlené změně tu a tam se pronášejí.

Přistupující k této úloze, máme na zřeteli nejenom důležitost její pro správu veřejnou v obcích, nýbrž též vážný její význam sociální. Dotýká se ona nemálo zájmů oné široké vrstvy obyvatelstva, jež za mzdu pracuje a jejíž členové obracejí a obraceti se musejí vždy tam, kde jest po silách jejich poptávka. Proto potřebí jest zabezpečiti jim volné stěhování. Avšak ukážou bohdá naše výklady, že tato volnost, jakkoliv základními zákony státními prohlášena, právě pro třídu dotčenou věcně jest obmezena nyní širšími platnými předpisy o právu domovském.

I.

Zákon domovský ze dne 3. prosince 1863 v §§ 1.—2., pak 5.—14. vytkl obsah práva domovského a uvedl způsoby nabývání jeho:

Každý státní občan musí míti právo domovské v nějaké obci, však smí je míti toliko v obci jediné. Právo domovské přináší s sebou právo na nerušený pobyt v obci domovské a nárok na podporu chudinskou pro případ schudnutí.

Způsobové nabývání příslušnosti, přehledně vypočtení v § 5. a v následujících paragrafech blíže provedení, jsou 1. o d v o z e n é: narozením a provdáním, a 2. p ů v o d n í: výslovným přijetím ve svazek domovský a dosazením v úřad veřejný. Manželské děti nabývají práva domovského

*) Srovn. Stenografickou zprávu o XV. sezení I. zasedání českého sněmu r. 1883, dne 2. srpna 1883, str. 447 a násl.

v obci, jejíž příslušníkem byl otec v čas jejich narození nebo — umřeli dříve — při smrti své, nemanželské tam, kam matka jejich v čas porodu příslušela. Ženy provdáním nabudou domovského práva v obci, kde je má manžel.

Změnili se příslušnost otcova, nabývají děti manželské a legitimované, dokud svéprávný nejsou, a podobně i manželka nového práva domovského zároveň s ním. Totéž platí o nemanželských dětech nezletilých, změnili se příslušnost matčina. Děti svéprávné podrží příslušnost v obci, kde měly právo domovské v čas nabytí zletilosti. Definitivně jmenovaní úředníci dvorští, státní a zemští, jakož i úředníci fondů veřejných, pak kněží a veřejní učitelé nabývají příslušnosti nastoupením úřadu svého v obci, kde sídlo své úřední mají. Kromě těchto právě udaných způsobů zná zákon jediný ještě, totiž výslovné přijetí ve svazek domovský, kteráž jest úplně v moc obce dáno, praví § 8. odst. 2. výslovně, že o žádosti za přijetí rozhoduje obec s vyloučením všeho odvolání. Avšak právě tento paragraf nebyl přijat bez velikých bojů předchozích. Zejména byl předmětem živých a dlouhých sporů ve sněmovně poslanecké.*) Celá řada řečníků, mezi nimi Kaiserfeld, Poche, Kuranda, Tinti, Pratobevera, Rechbauer, Kaiser, Waidele, zasazovala se o to, by se přijalo ustanovení, že se po bytem po určitý čas buď právo domovské samo neb aspoň právní nárok na udělení jeho nabývá, i podáno v té příčině několik návrhů. Nad jiné horlivě štyrský autonomista Kaiserfeld dovozoval, kterak jest nespravedливо i nebezpečno, jestliže zákon četné vrstvě lidí, kteří v nějaké obci trvalý pobyt mají a svou prací i společenskými svazky hospodářsky i sociálně k ní náležejí, přes to neposkytne prostředků, by tam domovského práva se domoci mohli. Nadarmo dovoláváno se svobody stěhovací i svobody živnostenské, se kterými se nedá pravidlo § 8. srovnati; marně upozorněno, že podstatný význam práva domovského v nynější jeho podobě spočívá ve vztazích jeho k otázce chudinské — »běží o spravedlivé a odůvodněné rozdělení břemene mezi obce«, pravil Kaiserfeld. — Nadarmo připomínáno ustanovení starších zákonů, zejména z r. 1804, 1849 a 1859. Výmluvnosti zpravodaje Bergera, posl. Herbst a ministra Lassera podařilo se získati většinu onomu znění § 8, jež dosud platí a jest základem nesrovnalostí, kterých váha nyní den ode dne stává se citelnější, ba namnoze nesnesitelnou. Hlavním důvodem řečníků většiny byla a u t o n o m i e o b e c n í, se kterouž prý srovnati se nedá, by někdo jen na základě jistých zákon-

*) Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten in der II. Reichsrathssession (vom 15. Juni 1863 bis 15. Februar 1864). Str. 332 a násled.

ných podmínek proti vůli obce byl jí za příslušníka vnučen. Mělo se ostatně (ač, jak myslíme, nezcela právem) za to, že rada říšská má v té příčině ruce vázané. Bylť již rok před tím zákon z 5. března 1862, kterým se základní pravidla zřízení obecního stanovila, v odst. 1. čl. III. určitě vyslovil: »O žádosti osob přesporních za udělení práva domovského r o z h o d u j e obec.«

Vláda i většina vykládaly toto pravidlo v ten smysl, že bez vůle obce nemá nikdo příslušnosti nabýti a v tomto smyslu považovaly je za nutný následek, plynoucí ze zásady autonomie i nechtěly od něho se odchýliti. Proto raději odchýlily se od cesty, na kterou poukazoval dosavadní vývoj domovského práva v Rakousku. Neboť již podle § 26. konskripčního patentu ze dne 25. října 1804, jenž opíral se v té příčině o ustanovení nejvyšší resoluce ze dne 16. máje 1754 a dekretu dvorské kanceláře ze dne 18. dubna 1789, nabývá se právo domovské usazením se, koupí pozemků, nastoupením práva měšťanského nebo mistrovského, služby nebo trvalého zaměstnání, anebo pobytem desítiletým. Při tom zůstalo až do r. 1849. Císařský patent ze dne 17. března 1849, který ponejprve pojem práva domovského vyměřuje jakožto příslušnost k určité obci*), stanovil v § 12. doslova: »Přijetí ve svazek obecní stává se a) formálním usnešením obecním, b) mlčky tím, že se cizí osoba, mající státní občanství rakouské bez listu domovského nebo s listem domovským již promlčeným po čtyři léta nepřetržitě v obci trpí, konečně c) u žen provdáním se za příslušníka obecního.« V ustanovení ad b) obsažena vlastně jen nepřímá pobídka, by úřadové obecní toho dbali, aby se osoby bez platného domovského listu v obci nezdržovaly. Dále však šly některé řády obecní městské z r. 1850, jako zejména pražský, vídeňský, liberecký, brněnský, olomúcký a opavský, které osobám svéprávným, bezúhonným, majícím jmění neb živnost k úživě rodiny dostatečnou, poskytovaly právo na přijetí ve svazek obecní, jestliže se po 10 let nepřetržitě na základě platného, nepromlčeného listu domovského tam zdržovaly. Konečně pak zák. obecní z r. 1859 v oddílu, jenž vskutku platnosti nabyl, předepsal (§ 39): »Přijetí ve příslušnost k obci nesmí se odepřítí státnímu občanu o ně žádajícímu, který 1. má plnou způsobilost nakládati svým jměním, 2. není v právu k pobytu v obci obmezen ani policejními předpisy, aniž jinými zákonnými ustanoveními, 3. aspoň 4 léta nepřetržitě a dobrovolně v obvodu obce bydlitě měl a po ten čas chudinské podpory neměl, 4. zároveň bezúhonné pověsti požívá,

*) O rozličném obsahu pojmu práva domovského neboli příslušnosti podle staršího rak. práva srovn. Swiecceny, Das Heimathsrecht in den k. k. öst. Kronländern. (Vídeň 1855) str. 1. a násl.

jakož i 5. zeměpanské daně a dávky obecní nedluží a 6. prokáže, buď že má jmění, jež jemu a rodině výživu zabezpečuje anebo že aspoň po 4 léta samostatně provozuje živnost, jež jemu a rodině výživu zajišťuje.« Charakteristickým momentem v tomto předpisu, jakož i v řádech městských dříve uvedených jest tedy, že poskytuje se právní nárok na udělení práva domovského osobám, které za jistých podmínek určitý zákonný čas v obci se zdržovaly. Původcové domovského zákona z r. 1863 viděli však v takovém ustanovení zkrácení autonomie obecní a tak vznikl § 8. dotčeného zákona.

V neblahém spletení otázky domovského práva s domnělými požadavky samosprávy obecní sluší tedy hlavní příčinu hledati, proč nestal se zákonem domovským z r. 1863 onen krok ku předu, ku kterému zákonodárství jiných států evropských dostatečných příkladů poskytovalo, nýbrž — to, doufáme, z dalších našich výkladů vysvitne — povážlivý krok nazpět. Z řečí ve sněmovně proslovených vysvítá, že původcové nového zákona viděli ve právu domovském jakési důležité právo politické, jehož pouhými následky významu podřízenějšího jsou právo na pobyt nerušený a na podporu chudinskou. A přece poučí nás rozhled sebe povrchnější, že někdejší politický význam domovského práva již vybledl.

Hledmež na př. na ustanovení obecního řádu pro království české ze dne 16. března 1864. Jaký jest rozdíl mezi příslušníky obce a společníky jejími, to jest těmi, kteří, nejsouce příslušni v obci, buď v ní mají nemovitý majetek nebo, řádné bydliště v ní majíce, ze živnosti samostatně tam provozované aneb z příjmů daň přímou platí (§ 6)? § 10, jenž nadepsán jest slovy: »práva a povinnosti členův obce« nás o tom poučuje, když praví: »Členové obce (tedy příslušníci i společníci) mají podle předpisů tohoto zákona účastenství v právech i výhodách, jakož i v povinnostech a břemenech obce. Příslušníci obecní nad to ve případě potřeby mají nárok na podporu chudinskou podle zákonů o tom daných.« Pouze t. zv. měšťanům v městech a městysech zachovávají se jisté výhody, t. j. právo na nadace a ústavy pro ně vyhrazené. Kriterion pro nejdůležitější politické právo v obci, právo volební, není vůbec příslušnost, nýbrž jiné příznaky, takže ani příslušník, v jehož osobě žádný z požadavkův odst. 2. § 1. volebního řádu pro obce splněn není, volebního práva nepožívá, kdežto nepřislušník z něho vyloučen není, má-li v obci reálný majetek nebo jestli tam usazen a platí daň výdělkovou z tamnější své živnosti aneb daň z příjmů (§ 1. odst. 8. voleb. řádu). Čl. IV. stát. zákla. zákona ze dne 21. prosince 1867 o všeobecných právech státních občanů povznesl (v odst. 2.) tuto zásadu na výši zákona základního. Tak tedy vskutku zbývá jakožto obsah

domovského práva pouze to, co se v § 1. domovského zákona jakožto obsah jeho uvádí: právo na nerušený pobyt a na eventuální chudinskou podporu. A jestli přihlídneme konečně ke případům, kde možno jest nepřislušníka z obce nějaké odstraniti, zdaž tu vedle důvodů policie mravní a bezpečnostní nerozhodují opět důvody policie chudinské?*) Arciž jest to důležitý požadavek pořádku administrativního, by bylo nějaké místo, nějaký pevný bod, ze kterého jednatel nemůže býti odstraněn, avšak pořádku vůbec vyhoví se, ať se to právo zakládá na skutečnostech, se kterými nynější zákon domovský je spojuje, anebo na př. na pobytu jisté řady let za jistých zákonných podmínek. Jistě pak nynější ustanovení o právu domovském jsou i z tohoto stanoviska jednostranná. Jaký je na př. v tom rozum, když se nyní postrkem dopravují lidé do obcí, kde náhodou mají právo domovské, protože tam v čas narození jejich otec byl příslušen, ačkoliv dávno již bydlil jinde, oni pak v té obci nemají ani rodičův ani příbuzných a vůbec žádných jiných spojení osobních?

Tolik asi vysvítá ze všeho, že podstatným a rozhodným činitelem v obsahu práva domovského podle pojmu jeho, v nynějším našem zákonodárství platného, jest právo na podporu chudinskou. A podle toho, jak zákon nabytí a ztrátu domovského práva upravuje, rozhoduje zároveň o rozdělení břemen chudinství veřejného. Důsledně tedy i kritika nynějšího práva domovského předkem hleděti musí k účinkům, jaké v této příčině se objevují. Ježto pak nemáme žádné pro tento úkol dostatečné statistiky chudinské, nezbyvá nám, nežli ohlédnouti se po tom, kterak se od času, kde nynější zákon domovský platnosti nabyl, číselné poměry příslušných a nepřislušných obyvatelův v obcích vyvinuly. I bude lze z těch výsledků utvořiti si úsudek o nynějším rozdělení chudinských břemen. Pomůckou jsou nám výsledky sčítání obyvatelstva ze dne 31. října 1857, pak z 31. prosince 1869 a 1880.***) Při tom arci obmezíme se, pokud se nepřislušníkům týče, pouze na státní občany, ježto pro naši otázku nepřislušníci v obcích přítomní, pokud státními občany nejsou, žádného významu nemají.

*) Srovn. zák. o postrku z 27. července 1871, č. z. z. 88 § 1. lit. a) a b); kdežto lit. c) z důvodů veřejné mravnosti, lit. d) z důvodů bezpečnostní policie plynou.

**) Srovn.: Statistische Übersichten über die Bevölkerung und den Viehstand von Oesterreich nach der Zählung vom 31. October 1857 (Videň 1859). — Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, dann der Militärgränze nach der Zählung vom 31. December 1869. (Videň 1871) seš. 1. — Konečně: Oesterreichische Statistik, herausgegeben von der k. k. stat. Central-Comm. I. Bd. Ergebnisse der Volkszählung etc. vom 31. Decemb. 1880, I. Theil. (Videň 1882.)

II.

Srovnáme-li výsledky obecných sčítání obyvatelstva z r. 1857, 1869 a 1880, pokud otázky naší se týkají, shledáme, že z obyvatelstva přítomného v obcích, kde se sčítalo, bylo státních občanů rakouských

Korunní země	rok sčítací	příslušných	nepříslušných, kteří měli právo domovské	
			v jiné obci téže země korunní*)	v jiné zemi korunní**)
Čechy	1857	4,155.183	523.236	17.370
	1869	3,698.516	1,370.340	20.261
	1880	3,314.257	2,166.326	46.680
Morava	1857	1,715.804	104.120	44.928
	1869	1,598.561	320.855	70.476
	1880	1,486.214	541.035	103.571
Slezsko	1857	406.526	22.756	10.127
	1869	384.623	96.052	21.279
	1880	361.086	149.883	39.694
Rakousy Dolní	1857	1,192.376	191.498	271.293
	1869	1,070.216	400.126	377.584
	1880	980.585	571.106	617.341
Rakousy Horní	1857	606.003	76.101	21.761
	1869	486.013	201.498	38.725
	1880	429.282	256.411	76.371
Solnohrad	1857	119.236	19.376	7.738
	1869	102.518	30.940	15.206
	1880	92.347	40.147	27.279
Štýrsko	1857	940.800	74.320	39.938
	1869	799.530	259.520	57.905
	1880	645.160	404.113	97.120
Korutany	1857	287.136	29.886	15.036
	1869	243.397	75.389	15.608
	1880	213.448	106.034	24.582
Krajina	1857	428.540	17.937	5.125
	1869	415.287	38.786	7.283
	1880	399.379	68.408	9.820
Terst, Gorice, Gradisca, Istrie	1857	477.747	16.467	21.261
	1869	495.230	40.385	21.597
	1880	496.669	79.179	34.822
Tyrolsko s Vorarlberkem	1857	789.410	51.089	6.113
	1869	726.319	137.622	5.540
	1880	692.357	187.898	16.869
Halič	1857	4,453.901	132.352	8.147
	1869	5,023.974	371.387	13.878
	1880	5,329.217	583.094	26.510
Bukovina	1857	434.138	8.149	14.312
	1869	457.691	34.237	18.440
	1880	508.944	32.608	26.901
	1857	399.089	3.553	458

*) Udání na rok 1857 podána jsou podle čísel obsažených ve sčítacím operátu v rubrice o »cizích v jiných korunních zemích příslušných«. Ukázalo se totiž, že udání sebraná v místech sčítacích o »příslušnicích nepřítomných« byla nedokonalá. O tom podává úřední operát sčítací dostatečného poučení.

**) V datech této rubriky na r. 1857 zahrnuty jsou i takové osoby, které v zemích nynějšího království uherského byly příslušny. Data na r. 1869 a 1880 zahrnují však pouze příslušníky zemí v říšské radě zastoupených.

Dalmacie	1869	424.049	14.194	1.550
	1880	448.398	17.766	5.663
Ve všech zemích cislajtánských	1857	16,405.889	1,270.840	483.607
	1869	15,925.924	3,391.309	786.494
	1880	15,437.343	5,160.885	1,196.003

Číslo tato nad míru jsou poučná. Ukazují především značný úbytek příslušného a ještě větší přírost nepřislusného obyvatelstva v obcích. Celkem zmenšil se ve všech zemích nyní v říšské radě zastoupených počet příslušníků v obcích přítomných o 968.546; ale toto číslo samo o sobě pravý stav věci neobjasňuje ještě náležitě. Přihlédnouce k tomu, jak tento resultát vznikl, shledáme, že v zemích koruny české a v t. zv. vnitrorakouských zemích objevují se značné úbytky příslušníků přítomných v obcích svých domovských, a jenom v Přímoří, Dalmacii, Haliči a Bukovině, tedy celkem v zemích hospodářsky méně vyvinutých, objevují se přírůstky; číslo 968.546 vzniklo tedy z rozdílu mezi těmito přírůstky v jedné a úbytky ve druhé ze skupin zemí právě uvedených. Skutečný celkový úbytek v zemích koruny české, v obou Rakousích, Solnohradě, Štýrsku, Korutanech, Krajině, Tyrolsku a Vorarlberku činí 1,986.894, proti němuž stojí vzrost v Přímoří, Dalmacii, Haliči a Bukovině celkem o 1,018.353.

Avšak obecný a nepoměrně značnější jest přírost obyvatelstva v obcích, kde se zdržuje, nepřislusného. Bylť koncem r. 1880 jenom počet těch nepřislusníků, kteří v jiných obcích téže země domovské právo mají, proti r. 1857 o 3,890.045 větší, počet pak těch, kteří v jiných zemích korunních příslušenství mají, o 713.396 značnější, při čemž uvážiti sluší, že mezi nepřislusníky tohoto posléz uvedeného způsobu v r. 1857 počítáni jsou i příslušníci zemí uherských, kteří po roku 1867 stali se cizozemci, a bez nich objevil by se vzrost ještě větším.

Nejznačnější úbytky příslušníků přítomných vykazují zejména některé země vnitrorakouské a pak Čechy. Jeví se počet přítomného obyvatelstva příslušného v r. 1880 proti r. 1857 menším

ve Štýrsku o	31 $\frac{1}{2}$ %	v Rak. Doln. o	17 $\frac{8}{10}$ %
Rak. Horn. o	29 $\frac{5}{10}$ %	na Moravě o	13 $\frac{5}{10}$ %
v Korutanech o	25 $\frac{7}{10}$ %	v Tyr. a Vorarlb. o	12 $\frac{4}{10}$ %
v Solnohradě o	22 $\frac{6}{10}$ %	ve Slezsku o	11 $\frac{2}{10}$ %
v Čechách o	20 $\frac{2}{10}$ %	v Krajině o	6 $\frac{8}{10}$ %

Podobný jest asi sled dotčených zemí vzhledem ke přírůstkům obyvatelstva nepřislusného. Poměr nepřislusníků ke příslušníkům v obcích posínuje se stále více jedním směrem, jak objasňuje následující tabulka zpracovaná na základě přehledu výše podaného. Budiž tu jenom uvedeno, že skutečný poměr nepřislusníků vůbec jest ještě značnější, nežli ta čísla ukážou, ježto my z příčin na snadě jsoucích pouze na nepřís-

slušné státní občany se omezujeme, cizozemců stranou nechávající.

Na 100 přítomných státních občanů příslušných v obci, kde se sčítalo, připadlo přítomných nepřislušníků, kteří měli právo domovské

	v jiné obci téže země korunní			v jiné zemi korunní			obojích celkem		
	1857	1869	1880	1857*)	1869	1880	1857	1869	1880
V Rak. Dolních	160	373	582	227	352	620	387	725	1211
V Rak. Horních	125	414	597	35	79	154	160	493	751
Ve Štýrsku	78	323	580	43	72	156	121	395	745
V Solnohradě	162	303	434	65	148	295	225	451	720
V Čechách	126	370	653	04	05	14	130	375	667
V Korutanech	104	310	496	52	64	115	156	374	611
Ve Slezsku	50	250	414	24	55	109	80	305	523
Na Moravě	60	200	364	20	44	76	80	244	440
V Tyr. a Vorarlb.	64	192	271	07	07	24	71	190	295
V Přímoří	34	81	150	44	43	70	78	124	220
V Krajině	41	93	171	12	17	24	53	110	115
V Bukovině	10	74	63	32	40	52	51	114	115
V Haliči	20	73	100	01	02	04	30	75	113
V Dalmacii	00	33	30	01	03	12	10	36	51
V zem. v říšsk. radě zast. vůb.	77	213	341	20	40	77	106	262	418

Veliké převraty, které zdokonalenou komunikací a rozvojem průmyslu zvláště továrnického a hornického průběhem posledních dvou desetiletí nastaly, veliký místní pohyb obyvatelstva, který těmi převraty byl povzbuzen a usnadněn, to vše v číslech uvedených se zračí. Již tedy průměrem v obcích zemí rakouských vůbec počet přítomných nepřislušných státních občanů činí více než dvě pětiny přítomného obyvatelstva příslušného. V té zemi korunní, kde residence mocně rostoucí svou velikou přitažlivostí působí, již nepřislušníci mají průměrem převahu, jiné země, jak z čísel ze tří sčítacích roků podle sebe postavených vychází, spějí rychlým krokem k témuž konci. A jenom země ve vývoji opožděné zůstávají více méně značně pozadu za průměrem celorakouským. Při tom jest zajímavé, že v Rakousích Dolních nabyli nepřislušníci, mající domovské právo v jiné zemi korunní, převahu nad nepřislušníky domácími, kdežto v Čechách ze všech zemí největší jest poměrný počet nepřislušníků, majících v nějaké obci téže země domovské právo.

Velmi charakteristickým doplňkem tohoto obrazu jsou data, kteráž vztahují se na příslušníky nepřítomné, v jiných zemích rakouských meškající.

Obmezíme se v této příčině na výsledky sčítání z r. 1880 a postavíme pro každou jednotlivou korunní zemi vedle sebe počet přítomných nepřislušníků, kteří v jiné zemi cislažtánské mají právo domovské, a počet těch nepřítomných příslušníků, kteří v jiných zemích rakouských se zdržují a tam počítáni jsou:

*) O tomto sloupci platí totéž, co v poznámce předešlé řečeno.

	Počet přítomných nepříslušníků, kteří v jiných zemích mají právo domovské:	Počet nepřítomných příslušníků, kteří v jiných korunních zemích se nalézají:
Rakousy Dolní	617.341	64.966
Štýrsko	97.120	43.424
Rakousy Horní	76.371	62.257
Solnohrad	27.279	10.992
Bukovina	26.901	7.893
Čechy	46.680	455.203
Morava	103.571	241.080
Slezsko	39.694	76.020
Korutany	24.582	31.154
Krajina	9.820	43.699
Přímoří	34.822	50.299
Tyroly a Vorarlberg	16.869	28.121
Halič	26.150	73.124
Dalmacie	5.663	7.681

V Dol. Rakousích jeví se tudíž převaha přítomných příslušníků zemí jiných nad nepřítomnými domácími víc než půl milionu; avšak i v Rakousích Horních, Solnohradě, Štýrsku a pak v Bukovině převaha jest na straně oněch; velmi příkrý opak toho úkazu viděti především na Čechách a na Moravě. Kterak tyto poměry závažny jsou pro otázky chudinství veřejného, ukážeme ještě níže.

Viděli jsme, jak veliká rozdílnost jeví se v jednotlivých korunních zemích co do průměrného poměru příslušníků a nepřísušníků v obci přítomných. Touž velikou nestejnomořnosť ukazují i průměry pro jednotlivé správní okrsky každé korunní země. Obmezíme se v této příčině pouze na země nám nejbližší, Čechy a Moravu. V samostatných městech a jednotlivých okresních hejtmanstvích sčítání z r. 1880 tyto poměry na jevo vyneslo:

Na 100 příslušníků v obci přítomných připadá přítomných státních občanů k obci nepřísušných v Čechách :

v Praze 242_s, v Liberci 99₂, pak průměrem v okresních hejtmanstvích: karlínském 268_s, smíchovském 202₇, teplickém 168₇, ústeckém n./L. 140₂, žateckém 133₄, mosteckém 123_s, slanském 108₂, plzeňském 99₂, podbořanském 96₂, stříbrském 93_o, chomútovském 93₁, mladoboleslavském 93₂, karlovarském 89₄, litoměřickém 88₂, libereckém (pro okolí) 84₁, lounském 83₂, mělnickém 81₁, trutnovském 81₁, roudnickém 80₇, chebském 79_o, jablonckém 79, kutnohorském 76_o, budějovickém 74₁, kolínském 73₁, českobrodském 73₂, čáslavském 69, královédvorském 68₁, královéhradeckém 67₂, pardubickém 65_s, příbramském 64₁, poděbradském 63₁, píseckém 60₇, tepelském 59_o, falknovském 59₂, hořovickém 57₁, rumburském 57₁, žlutickém 57₁, mnichovohradištském 56₇, chrudimském 55₂, benešovském 54_s, jičínském 54_s, novobydžovském 53_s, českolipském 53₂, děčinském 52₂, německobrodském 51_o, sedlčanském 51_o, klatovském 51₁, kralovickém 50_o, vrchlabském 50₁, krumlovském 49_s, tábořském 49_o, sušickém 49₁, kadaňském 49₁, rakov-

nickém 48°, dubském 48°, polenském 48°, turnovském 48², semilském 47°, milevském 47¹, ledečském 47, přestickém 46¹, vltavotýnském 46, vysokomýtském 46, strakonickém 45°, friedlandském 45⁷, rychnovském 45⁴, novoměstském 45, chotěbořském 44³, blatenském 44², broumovském 44², ašském 43¹, třeboňském 41¹, horšovotýnském 40°, pelhřimovském 39³, kaplickém 39¹, prachatickém 38°, šluknovském 37°, jindřichohradeckém 35°, pláněském 35, žamberském 34°, jilemnickém 34°, kraslickém 33°, domažlickém 32°, jablonském 31, tachovském 30°, litomyšlském 29°, poličském 27°, lanškrounském 26° a jáchymovském 24°;

na Moravě:

v Olomouci 328, v Uherském Hradišti 203¹, v Brně 176°, ve Znojmě 162², v Kroměříži 137°, v Jihlavě 133²,*) pak průměrem v okresních hejtmanstvích: přerovském 61¹, místeckém 61¹, olomouckém 60°, šumberském 58¹, brněnském 54¹, rymařovském 53³, prostějovském 52¹, třebičském 46², jihlavském 45², dačickém 45°, krumlovském 43¹, třebovském 41², šternberském 40³, velkomeziříčském 40¹, kroměřížském 39°, hodonínském 38³, hranickém 38⁷, výškovském 38³, litovelském 38¹, zábřežském 37, novoměstském 36³, znojenském 35², novojičínském 33¹, boskovickém 32³, hustopečském 30°, kyjovském 29³, mikulovském 25¹, holešovském 24³, uhersko-hradištském 23³, valašskomeziříčském 21¹ a uherskobrodským 18°.

Nepříslušní mající právo domovské v jiné obci téže země mohou býti buď příslušníky jiné obce téhož okresu anebo jiného okresu. V této pak příčině podotknouti sluší, že v Čechách ve většině těch okresních hejtmanství, ve kterých poměrný počet nepříslušníků nad průměr zemský sahá, mají převahu ti, kteří z jiných okresů pocházejí, což na Moravě jest jen případ řídký.

Nelze nám arci pouštěti se tou měrou v jednotlivosti, bychom až k poměrům v jednotlivých obcích hleděli. Ukázaly by se tu zajisté zjevy ještě křiklavější.

Tak na př. obnášel v Čechách r. 1880 počet příslušníků v Teplicích 21, na Kladně 14°, v Duchcově 13², v Libni 11¹, na Smíchově 9¹, na Vinohradech 1² a v Žižkově dokonce jen 0.65% všeho obyvatelstva v obci přítomného.

III.

Z tabulek a přehledů dosud podaných dvojí lze seznati:

1. Že poměr obyvatelstva nepříslušného v obcích měrou nápadnou roste,

*) Arci činí v Olomouci vojsko 31°, v Kroměříži 9¹, v Brně 6³, v Jihlavě 6³, ve Znojmě 5⁴% počtu všech přítomných nepříslušných státních občanů.

2. že tento vzrost jest velmi nestejnóměrný podle zemí, okresův i jednotlivých míst, neboť místní pohyb obyvatelstva nejenom jest značný, nýbrž též velmi nestejný co do směrův a intenzivnosti.

Příčinu pak obojí té skutečnosti, i stálého vzrostu nepřislušníkův i velikých rozdílů v tom vzhledě panujících hledati sluší v ustanoveních platného práva domovského, které kromě příslušnosti z rodinných poměrův odvozené (narození, provdání) zná jenom dva způsoby původního nabytí práva domovského, to jest dosazení v úřad veřejný a výslovné udělení se strany obce.

Kdežto třída úřednická mění svou příslušnost každou změnou úředního sídla, zůstává největší část ostatních osob vázána k domovské obci, která rodinnými oněmi poměry jest dána, a vnukové ještě příslušni bývají tam, kde snad děd měl právo domovské, když otec jejich se narodil.

Kterak spoře domovské právo výslovným přijetím ve svazek domovský se nabývá, ukazují nejlépe čísla. V Čechách, kde od konce r. 1869 do konce r. 1880 celkem 795986 nepřislušných státních občanů v obcích přibylo, za stejnou dobu toliko 11083 výslovných přijetí ve svazek domovský se událo.

Vzniká otázka, jaký význam mají uvedené skutečnosti pro správu veřejnou?

Jsou závažny ve dvojím směru.

Každý pochopí, že to není lhostejno pro záležitosti obecní správy vůbec, rosteli neb dokonce nabývali převahy v obci obyvatelstvo, které třeba tu mělo pobyt více méně trvalý, přece jenom těmi důležitými interesy, které se zakládají v právu domovském, poutáno jest k obci jiné, a potud zůstává obci pobytu svého, v níž po případu aktivního i pasivního práva volebního požívá, cizím.

Rozhodně však větší důležitosti má nestejnóměrně přibývajícím počet nepřislušného obyvatelstva vzhledem k úkolům správy chudinské. Budiž nám tu dovoleno uvést slova pronesená ve zprávě ve příčině opravy domovského práva v zasedání sněmu českého r. 1883 podané:

»Pohlédneme-li na číselné doklady o značných změnách v místním skupení obyvatelstva, jak jsme je výše sestavili, a ohlížíme-li se po příčinách těch změn, najdeme je snadno v nynějších poměrech výdělku a obchodu a v jejich právním základu. Podstatný obsah toho základu právního jest volnosť stěhování a usazování a pak zásadně uznaná svoboda všeho soukromohospodářského života výdělkového. Dopravní prostředky nepřetržitě se zdokonalující překonávají stále vydatněji překážky vadící plnému rozvoji té svobody a probouzejíce vznik nových středisk obchodu, otevírajíce nové příležitosti k výdělku a nové dráhy k odbytu aneb aspoň starým dávajíce

podnět k rozkvětu, mocný popud zavdávají ke proměnám v místním rozdělení odvětví výrobních, při čemž rostoucí potřeba dělných rukou probouzí proud stěhování z krajin a míst obchodem a výrobou chudých do bohatších. Nepřetržitý místní ruch zachvacující kruhy vždy širší, jest přirozený následek nynějších sociálních a hospodářských poměrů. Tisícové opouštějí dosavadní stanoviska své činnosti, dosavadní střediska celého svého hospodářského bytí a nová zakládají na místech bližších nebo vzdálenějších, často velmi odlehlých. Všecka hospodářská a společenská pojítka, která na dosavadní domov je poutala, jsou přetržena a prodlením řady let i sám ethický obsah příslušnosti jejich k bývalému domovu vybledl a propadl promlčení. Ale zákon pokládá je na nových sídlech dosud formálně za cizince, nechce té změny dbáti a přese všecko přerušení některých vztahů mezi starým domovem a bývalým příslušníkem, nyní hospodářsky i sociálně jemu odcizeným, uměle udržuje mezi nimi jedno pojítko, pojítko práva domovského i práva na podporu v něm spočívajícího. Však poměr ten jest pramenem hospodářské křivdy, mající dosah nemalý. Na tom místě, kde po léta a snad desetiletí nové hodnoty tvořil, jehož hospodářského prospívání byl spolustrůjcem, nesmí doufati člověk takový nutného opatření, když nemoc, úraz neb stáří učiní ho ke práci nezpůsobilým, když smrtí jeho zanikne pramen výživy pro jeho rodinu, když krise neb vážnoucí odbyt zničí mu příležitost k výdělku. Naopak jest to péčí právě té obce, k níž on skutkem dávno více nenáleží, kterou odcházejí o svou pracovní sílu zkrátí a kteráž — jakkoli nemá prostředkův, aby mu odchod zabránila — přece nemůže se sebe svaliti privilegium odiosum břemene chudinského. Tak rozdělil zákon světlo a stín nedopouštěje, by nabyla platnosti zásada dávky a odplaty i zde zajisté oprávněná. A oprávněná platnost této zásady porušuje se na úkor části slabší! I sebe povrchnější pohled na řadu politických okresů výše uvedenou poučí nás totiž, že právě ti okresové, kde převaha nepřislušníků jest poměrně největší, nalézají se v krajinách ve příčině hospodářské nejpokročilejších, kdežto ty, jež vykazují nejmenší procenta nepřislušníků, náležejí k nejchudším, hospodářsky nejméně vyvinutým.

Ale veliká část obyvatelstva nepřislušného, v hornických a průmyslových okresích našich a v městech hospodářsky se vzímajících skládá se z dělníkův a za nynějších poměrů mzdy nelze o tom pochybovati, že v četných odvětvích výroby i při sebe účinnější úpravě pojišťování dělnického nestačila by mzda na uhrazení všech premií, zejména za účelem pojištění pro stáří a pro případ smrti; jinými slovy: práce svůj vlastní náklad neuhrazuje úplně a společnost jest nucena, by proti všem zásadám soukromo-

hospodářského řádu doplnila, čeho se nedostává; jeť podpora chudinská, kteréž se dostává dělníku k práci nezpůsobilému anebo jeho pozůstalým, namnoze jen doplněk nedostatečné mzdy poskytovaný společností, nikoliv podnikatelem. Ježto pak právní řád břímě chudinské ukládá a ze mnohých závažných důvodů ukládati musí obci, dle platného práva rakouského na základě zák. z r. 1863 tou obcí jest obec domovská, tedy vyplývá z toho, co zde dovozeno, že nedoplatek mzdy stajený ve veřejné podpoře chudinské nesou na prospěch krajin a obcí vyvinutých a zámožných obce ve výslovi opozdilé, že nese jej na místě obce pobytu a výdělku obec domovská, již tato povinnost vzniká na základě skutečností zcela nahodilých. Toť kommunismus povahy nejpovážlivější, kterýž odstraniti náleží k prvním sociálním úkolům našim.«

Leč, lze k témuž výsledku dospěti i cestou jinou. Jest to názor, který se vědou naší doby stále více utvrzuje, že chudinství jest záležitostí státní v už. sm., jinými slovy, že péče o chudé a břemeno s ní spojené připadají státu v celku, náležejí k jeho účelům. Vyplývá pak tento názor z přesvědčení obecného, že příčiny schudnutí jednotlivců jako úkazy chudnutí celých společenských vrstev z velké části nesluší hledati jen v osobní vině, nýbrž i v sociálních poměrech vůbec, ve kterých právě za nynějších poměrů výdělkových a za právních řádů je ovládajících hospodářský zdar neb nezdar jednotlivcův podmíněn jest celou řadou činitelů na jeho vůli a skutku nezávislých. Společnost celá přejímá pak na sebe nápravu toho, co celým životem a zřízením jejím aspoň spoluzpůsobeno bylo a stát, nejvyšší ústav společenské organisace, jest povolán prováděti ten úkol*). A jenom proto, že povaha správy chudinské aspoň ve mnohých oborech vyžaduje toho, by pečlivě byly vyšetřeny všecky osobní poměry a potřeby osob nuzných, jinými slovy: protože nesnese správa chudinská v jistých aspoň oborech svých žádně administrativně šablony, nýbrž vyžaduje pečlivého individualisování, tedy přenáší se tento obor správy veřejné na orgány správy místní, zejména obecní. Protože tu však přece běží o vlastní úkol státu, a nikoliv o pouhé důležitosti místní, tedy plyne z toho nutný požadavek, aby břímě chudinství veřejného bylo co možno stejnoměrně rozvrženo a rozděleno podle krajin a míst i na všecky k němu přispívající jednotlivce (poplatníky).

To jest jedna ze základních otázek, o které běží v nynějších snahách o reformu veřejného chudinství. Jaká pak to však stejnoměrnost, když celé

*) Bližší provedení té myšlenky v našem spisku: Almužna a mzda. (V Praze 1883.) Ze v nynější organisaci chudinství veřejného u nás sotva stopy podobného názoru naléztí lze, netřeba asi podotýkati.

krajiny a místa, jejichž výrobní poplatní síla tuží a množí se přírůstky dělných rukou, plným právem formálním uvaliti smějí břímě chudinské vzhledem k této jim přirostlé a hospodářsky i společensky jim přináležející části obyvatelstva, na obce a krajiny jiné jen na základě té nahodilé skutečnosti, že se na př. osoby, o něž tu běží, v těch obcích narodily? Zákon, který takové nestejnomyšlnosti břemen sankci dává, stává se nezbytně příčinou veliké nestejnosti chudinských podpor nejenom vzhledem k poměrné výši jejich, která na jednotlivé obce a krajiny a země připadá, nýbrž i vzhledem k těm, kdož podpor chudinských požívají. Neboť obce, kterým se takovýmto zřízením nespravedlivě nadlehčuje — zpravidla větší průmyslová místa — touž měrou způsobilejšími se stávají vydatněji pečovati o svůj poměrně obmezenější okruh chudých, nežli ty, kterým zůstává břemeno chudinské vzhledem k jejich vzdáleným příslušníkům skutkem jim dávno odcizeným a cizím. A ježto jsou to zpravidla obce krajin chudších, tedy přirozeně i podpora chudinská v nich stává se nedostatečnou. Sotva jest nesprávným úsudek, který vidí jednu ze příčin množícího se žebráctví a tuláctví v tomto stavu věci samém. Co tu řečeno o poměrech obcí, i stejně tvrditi lze o poměrech celých zemí. Viděli jsme z přehledu výše podaného, kterak nestejný jest v jednotlivých zemích počet příslušníků zemí jiných. 455.203 příslušníci obcí království českého a 241.080 příslušníků obcí markrabství moravského tráví v jiných korunních zemích rakouských, z nich 309.960 (z Čech) a 176.025 (z Moravy) v jediném Rakousku Dolním pomáhajíce tam svou prací tvořiti nové hodnoty, množiti obchod, utužovati zkvět měst atd., kdežto naopak shledáno v Čechách a na Moravě jen 46.680 a 103.571 příslušníků jiných zemí korunních. Ale břímě chudinské celé vzhledem k oněm příslušníkům mimo Čechy a Moravu trávícím uloženo zůstává zemi, kterou opustili a svou sílu produktivnou jí odcizili! Tuť se právem mluviti může o vykořisťování jedné země druhou.

Nebudeme se tu šířiti o nesnázích, které často vznikají, za nynějšího zákona když o to běží, aby se vyšetřilo, kde která osoba příslušna jest. Jenom jedna věc vyžaduje ještě zvláštní pozornosti naší.

Již v jednáních říšské rady o návrhu zákona domovského r. 1863 zhusta dotýkáno se poměru, v jakém jsou ustanovení tohoto zákona k zásadě svobodného stěhování a usazování. Zpravodaj Dr. Berger domníval se, že lze vyhnouti se možnému konfliktu mezi svobodou stěhování a požadavky obecní autonomie, jestliže se nechají obě zásady volně vedle sebe v platnosti (»indem man beide Principien frei neben einander gewähren lässt«). Před soudem kritiky budou zkušenosti našeho života veřejného svědčiti

o neoprávněnosti této domněnky. Již odst. 2. čl. III. zák. říšs. ze dne 5. března 1862 stanoví sice, že obec nesmí pobyt v obvodu svém zakázati přespólním, kteří své domovské právo vykážou nebo alespoň prokážou, že potřebné kroky učinili, by si vysvědčení o něm opatřili, dokud oni a jejich rodinní příslušníci bezúhonný život vedou a nejsou dobročinnosti veřejné na obtíž. Čl. IV. odst. 1. státního zák. o všeobecných právech občanů státních prohlašuje slovy lapidárními svobodu stěhovací. I jest jistá velmi četná, důležitá třída společenská, která toho práva užívá, nejenom ve prospěch svůj, ale ve prospěch hospodářského rozvoje, nesouc svou sílu výsrobní vždy tam, kde jest jí potřebí, kde jsou podmínky pro rozvoj její — třída to dělníků za mzdu pracujících. Víme však dobře, že nynější výroba postižena bývá občasným vážnutím odbytu, stagnacemi, krisemi celých odvětví neb skupin svých. Nad hlavou dělníka visí pak stále Damoklův meč vypovězení z obce dosavadního pobytu, jakmile v takové případnosti výdělek jeho jest ohrožen. Sebe delší pobyt nechrání ho před tím, že na konec nebude při také příležitosti vržen zpět do obce, kde nemá ani známostí, ani možnosti výdělků. Jak povážlivě tu klesá cena toho principu volného stěhování! Obecní autonomie v oboru domovského práva, úzkoprýsm doktrinářstvím do krajností uvedená, ubíjí svobodu stěhovací aspoň u dělníka. Toť nejdůležitější sociální stránka nynějšího práva domovského.

Právem již při jednáních poslanecké sněmovny pravil řečník z menšiny: »Běží při dnešní otázce méně o dějiny obecního zřízení, jako spíše o spravedlnost k milionům našich spoluobčanů, kteří nic jiného nemají, nežli právo zužitkovati práci a sílu svou tam, kde to mohou nejvýhodněji učiniti«. Zde stýká se otázka dělnická s právem domovským a právě nyní, kde si té otázky bedlivěji nežli dříve všímáti počínají u nás vláda i sbory zákonodárné, neměly by na ni zapomenouti i v této souvislosti.

IV.

Nežli přikročíme k úvaze, jaká změna dosavadního zákona domovského vzhledem k nedostatkům jeho právě vylíčeným se odporoučí, rozhlédněme se po některých vzorech zákonodárství zahraničního.

Jako celé veřejné chudinství anglické tak i zákonodárství o domovském právu v Anglii má staletou zajímavou historii.*) Již před slavným

*) Srovn. Gneist, Selfgovernment. 1871. str. 684 a násl. str. 710 a násl. a Kries, Die englische Armenpflege (1863), str. 7 a násl., pak 91—113. K porozumění slov v textu budiž připomenuto, že okrškem starší chudinské správy v Anglii jest farnost (parish), od r. 1834 pro jisté obory, od r. 1866 skoro pro celé chudinství větší okresy sloučením více farností utvořené, t. zv. poor law unions.

chudinským zákonem Alžbětiným založena jest příslušnost na dvou titulech: narození anebo pobytu po určitý zákonný čas (3 léta). Až do pověstného zákona o usazování (Settlement Act, 13 et 14 Car. II. c. 12) udílána podpora chudinská každému v místě (farnosti) dočasného jeho pobytu. Zmíněný právě zákon obmezil pojednou dosavadní volnost stěhování a usazování tím, že dopustil odstraniti každého z farnosti do 40 dní od usazení, jestli bylo pravděpodobno, že bude veřejnému chudinství na obtíž (likely to be chargeable), kteréžto ustanovení teprv za Jiřího III (35 Geo. III c. 110 § 1) potud změněno, že člověk nově usazelý do 40 dní směl býti vypovězen, jestliže do té doby chudinské podpory veřejné vskutku účastným se stal nebo se jí aspoň domáhal. Tím dlouhé a neblahé boje místních správních orgánů s dělnictvem usazujícím se v jejich okrscích dosavadního nebezpečného podkladu zákonného pozbyly a svoboda stěhovací lépe pojištěna. Vyvinul se ostatně hlavně praxí značný počet způsobů nabývání příslušnosti z části až na nejnovější dobu zachovaných.

Základem nynějšího práva jsou ustanovení obšírného zákona chudinského ze 14. srpna r. 1834 (4 et 5 Will. IV. c. 76) obsažená v §§ 64—68. Příslušnost nabývá se z rozmanitých právních důvodů, kteréž dají se rozdělití ve dvě skupiny:

1. příslušnost odvozená, jejíž tituly jsou narození, potomství a sňatek. V místě, kde se dítě narodí, tam za příslušné se považuje, dokud se nedokáže jeho příslušnost jinde. Mají-li rodiče v jiné farnosti své právo domovské, tedy nabývá jeho i dítě tam. Manželské děti jsou příslušny tam, kde otec, po jeho smrti tam, kde matka, dokud sňatkem, samostatným usazením a pod. jiného původně nenabudou; nemanželské dítě sdílí příslušnost s matkou.

2. příslušnost původně nabytá, kteráž vzniká pobytem 40 dní, jestliže spojen jest s jistými zákonnými příznaky trvalého usazení, jakož jsou: učňovství (na základě písemné smlouvy), pozemkový majetek, nájem nebo pacht nemovitostí ročním obnosem aspoň 10 lib. šterl., anebo vcenění k řádným daním místním (farnostním). Dostačí tudíž dle práva anglického k nabytí domovského práva i nároku na eventuelní chudinskou podporu spojeného s ním, jestli kdo na základě písemné smlouvy k nějakému mistru do učení vstoupil a 40 dní v tom poměru trval, nebo po 40 dní nájemcem nemovitosti jest, ze které 10 lib. št. platí atd. a farnost — podle zákona ze 25. března 1866 chudinský okres (poor law union) — musí jej ve případě potřeby jako příslušného neboli »usazelého« chudého (settled poor) podporovati. Kromě těchto chudých jsou ovšem i podpor chudinských účastni tací chudí, kteří následkem jednorozhodného pobytu v obvodu

chudinského okresu odtud více odstranění býti nesmí (irremovable poor). Dříve v této příčině platila lhůta 5-letá (9 et 10 Vict. c. 66), jež zmírněna na 3-letou (24 et 25 Vict. c. 55), až konečně jednorochní nahrazena; touž měrou, jakou snižována byla, zabezpečovala dokonaleji svobodu stěhovací dělníkům, kteří nemohou na základě titulů právě uvedených příslušenství nabýti. Mohou ostatně do uplynutí lhůty jednorochní pouze tehdy býti odstraněni, když vskutku chudinství veřejnému na obtíž padli a tu pak ještě, jestliže potřeba chudinské podpory nastala u nich následkem nemoci neb náhody (úrazu a pod.), lze jich vypověděti jenom tenkrát, jestliže nemocí neb náhodou takovou trvale k práci se stali nezpůsobilými. Pobyt jednorochní nedává tedy sám o sobě příslušnosti, ale chrání před vypo- vřením a poskytuje nároku na podporu chudinskou. Nabývá se tudíž pobyttem jednorochním bydliště podporní v chudinském okresu skutečného pobytu bez ohledu na příslušnost. *)

Jednodušší předpisy má právo belgické.**) Již před revolucí francouzskou panuje v některých obcích belgických pravidlo, že pobyt po určitou dobu, v rozličných místech nestejně stanovenou (10, 3, 1 rok), dává za jistých jiných výminek nárok na podporu ve případě schudnutí. Tento princip podporního bydliště (domicile de secours) byl zákonodárstvím XIX. věku důsledně podržen, ačkoliv podrobná ustanovení se měnila. Zvláště důležité jsou zákony z 18. listopadu 1818, z 18. února 1845 a konečně ze 14. března 1876. Prvý z nich vyžadoval nepřetržitého pobytu čtyřletého, což r. 1845 na osm let rozšířeno, ale posledním zákonem na pět let zase zkráceno. Nejhlavnější zásady, na kterých spočívá nynější právo, jsou tyto: Původně k podpoře povinna jest obec, kde se kdo narodil, ač nedá-li se zjistiti, že rodiče jeho jinde obyčejné bydliště mají. Až do zletilosti řídí se podporní bydliště dětí manželských neb legitimovaných otcovým, není-li otce více, matčiným; nemanželské děti sdílejí je s matkou, žena s mužem. Každý zletilý nabývá samostatně bydliště podporního pětiletým pobyttem nepřetržitým, při čemž občasná nepřítomnost celkem více než rok neobná- šející se nepočítá, i podrží je dotud, dokud nového nenabyl. Avšak, jedli kdo více než pět let z dosavadního bydliště vzdálen, a nového nenabyl, nese, schudne-li, tři čtvrtiny podpory jeho province a pouze čtvrtinu dosa-

*) Vylíčení bohatého detailu, jemuž jsme zde z příčin pochopitelných se vyhnouti musili, podávají Gneist a Kries na m. ud.

**) Srovn. vzhledem ke staršímu zákonodárství pojednání E m m i n g h a u s o v o v jeho sborníku: Das Armenwesen und die Armengesetzgebung der europäischen Staaten, str. 636 a násl. Pro nynější dobu zákon ze 14. března 1876. Srovn. Explication doctrinale et pratique du domicile de secours par E m i l e H e l l e b a u t (Bruxelles 1883), obsírný to komentář k dotčenému zákonu.

vadní jeho podporní bydliště. Jestli obec, chtějíc břímě neb risiko podpory se sebe svaliti, přímo nebo nepřímo dary, sliby aneb jinými prostředky někoho pohne, aby jinde se usadil nebo jinde pobyt svůj prodloužil, může úřad povoláný ustanoviti, že má se za to pokládati, jakoby se ta žádaná změna nebyla provedla, t. j. jakoby byl svěsti se nedal. Ku prozatímnému opatření chudého jest ostatně povinna každá obec, kde on okamžitě se nalézá, ale smí se na jeho bydlišti hojiti, jestli to tom hlásila v předepsaný čas. Ze všeho viděti jest, že rodiště neb místo, kde rodiče v čas narození dítěte podporní bydliště měli, má platnost pouze subsidiární a poslední podporní bydliště, které rodiče měli, když dítě zletilým se stalo, zůstane jeho podporním bydlištěm jen dotud, dokud jiného pětiletým pobytem původně pro sebe nenabylo.

V zemích německých *) až hluboko do XVIII. věku všeobecně snažily se obce, k podpoře svých chudých povinné, uzavíratí co možná kruh příslušnictva svého, čím arci stěhování a usazování těžce obmezeno. Teprve legislace pruská, v nejednom směru velepamátná, zahajuje zvláště od konce XVIII. století směr jiný. Na základě nových norem o chudinství veřejném, obsažených v tit. 19. dílu VI. Landrechtu, vydána nejprve nařízení, kterými obcím uložena povinnost k podpoře chudinské vzhledem k osobám, jež tříletým pobytem domicilu tam nabyly, pobyt pak osobám ke práci způsobilým zabrániti se nesměl. Kdežto v ostatních státech německých zůstalo až do novější doby staré pravidlo v platnosti, podle kterého nárok na chudinskou podporu zakládal se na právu domovském, nabytém narozením, sňatkem nebo výslovným přijetím, postupuje pruský zákon ze 31. prosince 1842 na dráze dosavadní dále, zůstávaje při zásadě, že pobytem malého počtu let (3) podporní bydliště se nabývá. I přešla tato zásada konečně i ve spolkový zákon o bydlišti podporním (Unterstützungswohnsitz) ze dne 6. června 1870, **) který byv později přijat i v Hessensku, Württembersku a Bádensku platí dnes na území čítajícím bezmála 39 milionův obyvatelů a předpisuje takto: Kdo dosáhnuv 24. roku v obvodu nějakého místního svazku chudinského (Ortsarmenverband) po dvě léta nepřetržitě řádné bydliště měl, nabývá tam bydliště podporního. Běh těchto lhůt přerušuje se, pokud chudinské podpory vskutku požívá. Žena na-

*) Všecky zákony v zemích německých nyní platné otištěny jsou v dodatku k obsáhlému spisu Rochollovu: System des deutschen Armenpflegerechtes (Berlin 1872). O starších srov.: Emminghaus n. m. u. (str. 24—419). K tomu: Löning »Armenpflege und Armenpolizei« v Schönbergově »Handbuch der polit. Oeconomia«, svazek 2., str. 575 a násl. a 587 i násl.

**) Srov. Rocholl n. m. u. str. 37 a násl. v dodatku. Text i jednání říšského sněmu vydal Friedrich: Gesetz über den Unterstützungswohnsitz atd. (Drážďany 1870).

bývá sňatkem podporního bydliště mužova, manželské děti sdílejí je s otcem, a není-li na živě, s matkou, děti nemanželské s matkou. Za to arcíř pozbývá každá osoba zletilá dosavadního podporního bydliště nepřetržitou nepřítomností dvouletou, bez ohledu na to, zdali zatím jiného nabyta čili nic. Povinnost k podpoře osob bez podporního bydliště připadá pak širším okrškům, t. zv. zemským svazkům chudinským (Landarmenverbände). Podle předpisů říš. zák. ze dne 1. listopadu 1867 pro celou říši platného, smí obec zameziti něčí usazení pouze tehdy, jestli on není s to, aby sobě a svým rodinným příslušníkům k práci nezpůsobilým nutnou výživu opatřil, nemá k tomu dostatečného jmění nebo příbuzných ze soukromoprávních důvodů k alimentaci povinných. Toho pak, kdo již se byl usadil, však dosud podporního bydliště nenabyl, jen tehdy odstraniti smí, jestli nucen jest se domáhati veřejné chudinské podpory, ač není-li přiveden v nouzi jen přechodnou nezpůsobilostí k práci.

Nehledíme-li k Elzasu a Lotrinsku, kdež dosud veřejné chudinství opatřeno jest po způsobu francouzském, tedy jediné Bavorsko odchyľuje se svými normami od pravidel pro celou ostatní říši platných, zde totiž podmíněno jest právo na chudinskou podporu podle zákona o veřejné péči o chudé a nemocné (z 29. dubna 1869) *p r á v e m d o m o v s k ý m*, jehož podle zákona ze 16. dubna 1868 a 23. února 1872*) nabývají manželské děti v obci, kde příslušen jest otec, a po jeho smrti matka, nemanželské tam, kde matka jest příslušna, žena tam, kde muž. Úředníci veřejní mají je v sídle svého úřadu. Nad to nabývá se: 1. výslovným udělením, na kterých *p r á v o* mají bavorští státní občané v obci, kde po dosažené zletilosti nepřetržitě a dobrovolně pět let se zdržovali, a po ten čas státní přímé daně správně platili, svým povinnostem vzhledem k pokladně obecní dostáli a veřejné podpory chudinské neužívali, aniž se jí domáhali; u osob daně neplatících potřebí jest pobytu 10letého. 2. Po zákonu nabývají osoby bezdomovské, které jsou bavorskými poddanými, domovského práva za týchž podmínek 5ti nebo 10letým pobytem, aniž potřebí jest jim o výslovné udělení žádati. Domovské právo nabyté pozbývá se pouze, jestliže podle uvedených předpisů jinde nové získáno.

Obmezujeme se na tyto doklady, které by snadno bylo rozmnožiti.**)

*) Rocholl, str. 23 a násl., 710 a v dodatku str. 6—30.

***) Tak n. př. podle francouzského zákona z 15. října 1793 (24. vendémiaire II.) nabývá se bydliště podporní jednorocním pobytem v obci, jen lidé ve službě stojící potřebují dvouletého, za to dostačí půlroční tomu, kdo sňatkem do obce přišel. Bez ohledu na délku pobytu podpory chudinské dožadovati se mohou nemocní; vojáci, kteří ve válce byli; osoby, které 70 let mají, nebo stárím sešlé jsou; konečně lidé, kteří následkem práce stali se k výdělku nezpůsobilými. (Srovn. Löning n. m. u. str. 534.)

Dvojí jest z nich viděti :

1. že zákonodárství těchto států vzdělaných spočívá na zásadě, že každý, kdo pobytem jisté řady let nebo i jinými skutečnostmi společensky a hospodářsky s obyvatelstvem obce nebo jiného místního obvodu správního v jedno splynul, i ve případě schudnutí tam podpory naléztí musí;

2. že se tím prostředkem volnost stěhovací všech tříd společenských a zejména dělnické vydatněji měrou zabezpečuje, kdežto zároveň určitými zákonnými ustanoveními vytčena jest pravomoc obce neb orgánů správy chudinské vzhledem ke přistěhovalcům, o kterých předpokládati lze, že jenom s úmysly vykořisťovacími se usazují.

I třeba popřítí se nedalo, že jednotlivosti zákonův oněch tu i tam za zcela vhodné a přiměřené se nepovažují, tak n. př. německý zákon o podporním bydlišti z mnohých stran trpké doznává kritiky, přece ostří výtek zpravidla proti zásadě samé namířeno není.

Po tom, co jsme o účincích rakouského zákona domovského nyní platného uvedli, a po příkladech ze zákonodárství cizího připojených, nebude asi více pochyby, že zákon náš co nejdříve musí býti změněn. Každý průtah znamená zhoršení nesrovnalostí, které jsme číslly objasnili, neboť zřejmo jest, že nebezpečné pošnutí poměru obyvatelstva příslušného a nepřislušného v obcích se všemi neblahými účinky vzhledem k rozdělení břemen chudinských nabude povahy čím dále tím příkřejší, a budoucí sčítání obyvatelstva bezpečně to ukáže, nevejde-li mezitím v působnost norma jiná.

Náprava pak jest možna jediné, když podle uvedených příkladů cizích i zákonodárství naše domácí platnosti zjedná zásadě, že se domovské právo s oprávněními, jež podle pojmu našeho domácího obsah jeho tvoří, nabývá nepřetržitým pobytem po určitou řadu let. Pravíme »domovské právo«, protože nevidíme potřeby, abychom tento pojem jiným, na příklad pojmem bydliště podporního, nahrazovali. Ukázali jsme již, že z práva domovského i podle zákonů u nás platných politická práva více neplynou. V obsahu práva domovského, podle platné definice zákonné podané v § 1. zákona ze dne 3. prosince 1863, nic aspoň se nezmění návrhy opravnými sněmu českého, máť k němu i nadále náležeti nárok na nerušený pobyt a na eventuelní podporu chudinskou. Pouze způsobů nabývání jeho změna žádaná se dotýká.*)

*) Nějaké přísné ohraničení pojmů »domovské právo« a »bydliště podporní« jest beztoho podle nynějšího stavu zákonodárství takřka nemožné. Charakteristickým příznakem »podp. bydli.« není, že ono pouhou nepřítomností po jistý čas se ztrácí — srov. zákon belgický z r. 1876 — a není pro pojem »domovského práva« rozhodno, že se udělením nabývá, vždyť i rak. i bav. zákon má výjimky. Lze tedy podle mínění našeho označení »právo domovské« podržeti.

Prakticky závažnější jest otázka, má-li pobyt po čas zákonem stanovený sám o sobě, ipso jure, nabytí příslušnosti způsobiti, či má-li poskytovat — po příkladu starších rakouských předpisův i bavorského zákona — jenom právní nárok na přijetí ve svazek domovský, což předpokládá žádost strany. Již v jednáních sněmovny poslanecké r. 1863 bylo vysloveno, že důslednější jest způsob prvý.*) Neboť důvodem žádané opravy jest právě přesvědčení, že jednotlivec svou činností a svými styky hospodářsky a vůbec společensky v jedno splyne s obyvatelstvem, v jehož středu po určitou dobu nepřetržitě přebývá, a že věcně všecek důvod odpadá ponechávati břímě eventuální podpory jeho místu, s kterým buď takých styků vůbec nikdy neměl anebo se jich vzdal tím, že jiné místo střediskem hospodářské své existence učinil a po delší dobu udržel.

Jestli však přese všechny splněné podmínky zákonné nabytí práva domovského v obci trvalého pobytu jednotlivcova závisí na výslovné jeho žádosti, pak arci zůstává se netečností, libovůli, ba po případě vychytralé spekulaci jednotlivců rozhodnutí o tom, má-li břímě chudinské podpory zůstati uloženo obci, při které žádného věcného důvodu k povinnosti podobné více není, anebo má-li přejíti na tu, která by podle intencí zákonodárce a podle všech rozumných zásad nésti je měla. Na bíledni jest zejména, že by nikdo o změnu příslušnosti se neucházel, kdo by se domníval, že od dosavadní obce domovské vydatnějších podpor nadíti se může. V těchto pak důvodech obsažena jest zároveň odpověď na námitku, že se ruší svoboda jednotlivce, ježto se mu vnucuje příslušnost, kde po ní netouží, a nedopouští se podržeti ji, kde by chtěl. Zákon patrně nikomu nebrání, by za ideální domov svůj pokládal místo, kterékoliv chce, on jenom stanoví, jaké účinky skutečný domov má pro jisté úkoly správy veřejné.

Dávajíc tedy přednost zásadě, že se příslušnost pobyttem po čas zákonem ustanovený sama sebou, ipso jure, nabývá, aniž potřebí jest nějaké žádosti o to, musíme ještě další spornou otázku rozřešiti, zdali sluší pro všechny osoby, nechť jsou jakéhokoli povolání a postavení, ustanoviti lhůtu nabytí práva domovského stejnou a jedinou, či má-li se podle příkladu bavorského práva i podle některých návrhů, podaných za příležitosti jednání říšské rady o domovském zákoně v r. 1863 činiti rozdíl mezi osobami, které v obci přímé daně platí, a ostatními, pro tyto pak vyměřiti lhůtu delší, ku příkladu pro ony 5, pro ostatní 10letá. Důvod pro podobné rozeznávání vidí se hlavně v tom, že osoby platící přímé daně a přírážky obecní

*) Srovn. zejména řeč Re ch b a u e r o v u, Stenograph. Prot. str. 382—83.

vskutku přímo něco konají pro obec, k uhrazení nákladů správy obecní přispívající.

Za výhody, které obec od nich má, chce se jim úleva při vydržení domovského práva poskytnouti. Má se tu tedy jaksi postupovati dle zásady: dávka za dávku. Avšak nebude nesnadno dovoditi, že ten požadavek vzhledem ke způsobům nabývání práva domovského ani důsledně provésti se nedá.

Tak zejména i v novém zákoně domovském zůstane v platnosti ustanovení, že veřejní úředníci pouhou skutečností svého definitivního dosazení v úřad nabývají příslušnosti v sídle úředním. Za toto staré pravidlo našeho práva domovského tak naléhavé důvody se přimlouvají, že i sám zákon nyní platný musil skloniti před nimi prapor obecní autonomie, jinak s krajnou přísností hájený.*)

A právě veřejní úředníci z veliké části od přírážek komunálních jsou osvobozeni, kdežto obec nese risiko eventuelně chudinské podpory jejich rodin aspoň potud, pokud nárok na pensi podle platných předpisů teprve po desítileté službě vzniká, a rovněž nese je vzhledem k úředníkům z trestu ze služby propuštěným a jejich rodinám. Tím nápadnější bylo by tedy ustanovení delší lhůty k vydržení práva domovského vzhledem k osobám ostatním, obecní přírážky neplatícím. Bylať by to výjimka velmi nápadná v neprospěch třídy dělnické, vzhledem ku které ostatně uvážiti jest, že objevují se u nás v obcích i přírážky k daním nepřímým, jako bývá pivní krejcar a pod., které ona též platí, konečně právě v městech fakticky, třeba ne formálně, dopadne přece na dělnictvo břímě daně přímé, totiž domovní daně činžovní, kteráž zhusta, ba zpravidla na nájemníka v nájemném se přesune.

A je-li u takových osob větší nebezpečí schudnutí a potud pro obec risiko větší, tedy dokonalejší organisací pojišťování dělnického — zvláště pokladen výpomocných pro případ nemoci, pak pojištění proti úrazu — risiko chudinské správy podstatně se zmenší. Proto zdálo se nám, jak již vysloveno ve zprávě ke sněmu českému, že by stanovení podobného rozdílu nebylo zcela spravedlivým, za to pak tím více sociálně nebezpečným. I odporučil tedy sněm království českého lhůtu jednotnou, a to lhůtu osmiletou. Návrh doby takové, poměrně zajisté dlouhé, odůvodněn jest tím, že budeme na přechodu z právního stavu, který vydržení domovského práva pobytem určité řady let vůbec nezná, že by tedy lhůta krátká, po příkladu jiných zákonů zavedená, náhlý a velmi citelný a pro finance

*) Že to bez tuhého sporu nešlo, ukazují arci protokoly stenografické výše citované, str. 359 a násl.

nejedné obce snad povážlivý převrat co do břemen chudinských způsobila; neboť viděli jsme, kterak za dvacítiletého trvání nynějšího domovského zákona namnoze i vícenásobnou převahu nabyli nepřislušníci nad příslušnými. Proto doporučena dvojnásobná lhůta zákona z r. 1859, jenž předcházela nynější zákon domovský. Touž lhůtu měl, jak ukázáno, i starší zákon belgický a jako tam, nadejde zajisté též u nás čas, kde bude možno ji zkrátiti.

V.

Zbývá nám, abychom stručně ještě dotkli se některých zákonných výminek, které bude potřebí stanoviti ku právoplatnému vzniku a dokončení osmileté (nebo jiné, jež by se zavedla) lhůty k nabytí příslušnosti, a konečně vyvrátiti některé námitky, které by pronésti se mohly a vskutku se pronášejí se strany obcí, jimž změnou nynějšího domovského zákona zvětšených chudinských břemen jest se obávati.

V prvé příčině běží hlavně o ochranu obcí, by nebyly zaplaveny živý práce se štítícími a veřejnému pořádku nebezpečnými, zvláště těch, ve kterých by nadíti se bylo vydatnějších než jinde podpor chudinských. I byli by zajisté lidé, kteří na podobné výhody by spekulovali a podle toho se usazovali. Konečně nezbytno jest, aby se jistým podmínkám veřejného pořádku vyhovělo. Po mínění našem šetří návrhy sněmu českého náležitou měrou všech slušných požadavků, kterých v té příčině obce činiti mohou. Především za podmínku právoplatného p o č á t k u lhůty osmileté navrhuje se, jak samo sebou se rozumí, zletilosť. Přes dokonaný pobyt osmiletý má dále vydržení práva domovského býti vyloučeno u osob, které mezi tou dobou pro skutek trestány byly, se kterým ztráta volebního práva v obci jest spojena, pro žebrání neb tuláctví odsouzeny byly anebo konečně veřejné podpory chudinské obdržely neb se jí domáhaly.

Obec smí konečně překaziti vydržení domovského práva tím, že zabráni usazení osobám, jež o své dosavadní příslušnosti vykázati se nemohou neb nechtějí, a nejsou s to, by sobě úživu a obydlí opatřily; ona smí vypověděti ty nepřislušníky, kteří žebráním dobročinnosti na obtíž jsou, neb tuláctvím veřejný pořádek ohrožují. Zdá se nám, že tu je podáno záruky dosti proti všemu, co by při novém stavu věcí zájmy obcí ohroziti mohlo.

Obracíme se konečně ještě k námitkám, kteréž se činí jednak proti samé základní zásadě navržené opravy, jednak vzhledem k převratům v obecním hospodářství finančním, jež by za následek měla provedená oprava.

Námitky zásadní sotva za řeč stojí. Uvádělo se v dobrozdáních okres-

ních zastupitelstev mezi jiným, že obce pořádným lidem o přijetí ve svazek domovský se ucházejícím beztoho překážek nečiní, však to jest prostě nepravda, jak svědčí čísla výše uvedená i každodenní zkušenost. Vždyť známe příklady, že sám obecní starosta, v obci nepřislušný, marně usiloval o takové přijetí. A pravili se, jak rovněž v některých z těch dobrodání psáno, že obec dělnictvu, jež v domovině své výživy najíti nemohlo, jen dobrodiní koná, pobyt mu dovolujíc a práci mu poskytujíc, tudíž ničím mu zavázána není, ani podporou ve případě schudnutí, tedy se zapomíná, že tu dobrodiní není jednostranné, ježto dle zkušenosti neběrou se zpravidla nikde lidé do práce, kterých potřebí není. Dobrodiní jest tedy vzájemné a jenom někdo třetí neví o dobrodiní, nýbrž toliko o břemenech, a to jest dosavadní obec domovská, pro kterou existuje takový dělník pouze jako kandidát chudinské podpory. — Vážnější jsou námitky, poukazující k nebezpečí, jaké by změnou žádanou vzešlo financím obcí s nadprůměrným počtem nepřislušníků, ježto by jejich chudinské správě pojednou veliký vzrost břemen hrozil. Avšak předem hned buď uvedeno, že lhůta osmiletá sama jest velmi dlouhá a přijmeli se v zákon ustanovení sněmem českým doporučené, že počne ta lhůta pro všechny nepřislušníky zletil v obcích přítomné běžeti teprve dnem, kde nový zákon platností nabude, pak alespoň o náhlém převratu nemůže býti řeči. Větším právem věru stěžovati by si mohly obce dosud nespravedlivě obtížené péčí o své dávno vystěhovalé příslušníky, obce to veskrz chudší v krajinách ve vývoji opozděných, že tak dlouho ještě křivdu nynějšího stavu snášeti musejí. I to nechť se nepřehlédne, že podle podaných návrhův osoby, které v čas zavedení zákona již podpory chudinské požívají, zůstanou i dále na obtíž svým dosavadním obcím domovským.

K tomu druží se dva další závažné momenty:

Nejnovější dobou počalo zákonodárství naše bedlivěji všimati sobě úkolů sociálně-politických. Zákon o inspektorech továrních po částečné změně dosavadního živnostenského řádu již v život vešel. Návrh zákona o pojišťování dělníků proti úrazu v prosinci r. 1883 předložený je dalším na té dráze krokem, za nímž následovati bude a nutně musí návrh zákona o pojišťování dělnickém pro případ nemoci. I tak jest naděje bezpečná, že budou nejhlavnější a základní odvětví všeobecného nuceného pojišťování rozsáhlých skupin dělnictva upraveny snad dříve, nežli návrh nového zákona i jen ve stadiu porad sborů zákonodárných se ocitne. Pro veřejné chudinství to věc významu nemalého. Vždyť jsou to první důležité kroky k onomu cíli, který souhlasně věda naší doby prohlašuje za první podmínku oprav v oboru chudinství veřejného, totiž absorpci jisté části dosa-

vadního veřejného chudinství pojišťováním dělnickým.*) Jedna část dosavadních veřejných nákladů chudinských, mající příčinu svou v nedostatečně upravených poměrech výpomocných pokladen dělnických, odpadne. A že ta úleva hlavně důležitým střediskům průmyslu naskočí, jest na bíle dni. Přírostek příslušníků z řad dosavadního obyvatelstva jejich »přespolního« následkem změny práva domovského touž měrou přestane býti nebezpečným, jakou se naznačená oprava dělnického pojišťování provede.

Kdo v bohaté literatuře chudinství veřejného se ohlédl nebo statistiky chudinské si všiml, nebude pochybovati, že jakékoliv upravení pravidel o právu domovském nebo bydlišti podporním samo o sobě nedostačí, by již stejnoměrné rozdělení břemen chudinských zabezpečilo. Toť zajisté měrou nemění podmíněno jest způsobem, jakým zákony chudinské povinnost k podporám rozvrhují, stanovíce, které politické svazky (obec, okres, země, kraj, province, departement atd.) břímě podpor v jednotlivých oborech péče o chudé nésti mají. Zejména běží tu o otázku, pokud jisté obory veřejného chudinství, jako péče o chudé nemocné, sirotky, duchem choré, přejítí mají na širší obvody správní finančně silnější, nebo jakým způsobem ony širší správní okresy úcastenství míti mají na břemenech chudinství místního, kde tato z nahodilých příčin nepoměrně obtížnými se stala. I pochopuje se tedy, že po upravení nového práva domovského ihned přikročiti se musí k náležité opravě zákonů chudinských. Kdyby zákonodárství jak o domovském právu, tak o chudinství veřejném stejně a výhradně spadalo v působnost rady říšské, pak by jediným zákonem vše upravit se dalo. Ale § 11. lit. g. zákona ze dne 21. prosince 1867 o zastoupení říšském č. ř. z. 141 vyhradil zákonodárství o záležitostech domovského práva radě říšské, kdežto zákonodárství o chudinství veřejném spadá v obor působnosti zemských sněmů. I tak jiné cesty není, nežli vymoci nejprve potřebnou změnu zákona domovského a po té přikročiti na sněmích k podrobné úpravě chudinství veřejného. Času bude k tomu dosti, jestli nové předpisy o vydržení práva domovského pobytem zákonné řady let, jak navrženo a přirozeno, nebudou míti moci nazpět působící. Takto i poslední obavy před navrženou opravou rozprchnouti se mohou.

Snad konečně uslyšíme námitku, že žádaná oprava domovského práva důležitá jest pouze pro země, ve kterých poměr nepřislušníků ke přítomným příslušníkům v obcích jest zvláště nepřízniv, kdežto jiné země necítí potřebu změny. Avšak viděli jsme, že ve všech zemích bez rozdílu průměrný počet nepřislušníků absolutně i relativně stoupá, že tedy i oněm, jež dosud

*) Srovn. o tom cit. pojednání »Almužna a mzda«.

proti ostatním v té příčině nemají naléhavé příčiny ke steskům, podobně nepříznivé poměry hrozí do budoucnosti snad ne příliš daleké. Ony tedy včasnou změnou předpisů o nabývání práva domovského těch křiklavých nesrovnalostí se uvarují, které u nás novým zákonem již h o j i t i se musí, u nich nevznikne, co u nás již je hotovou událostí, která činí nápravu tak nesnadnou; budou tudíž míti ze změny zákona domovského, jak se navrhuje, toliko výhody, a nebudou celkem míti příčiny k oněm obavám, jež u nás se vyslovují se strany míst s velikým počtem nepřislušníků, obavy to, pro které nezbytny jsou všechny kautely, o nichž jsme právě byli se zmínili. Jednotné právo v záležitostech domovských pro všechny země rakouské jest arci nevyhnutelné a rovněž jest nutno, by v nich nový domovský zákon týměž časem v život vstoupil, jinak by patrně zkráceny byly země, ve kterých by podle nových předpisů dosavadní nepřislušníci, pocházející z jiných zemí korunních, domovského práva dříve nabyli, nežli naopak příslušníci jejich, meškající v dotčených zemích jiných. Dostačí tu jenom představití sobě, jaký by to mělo účinek na př. pro království české nebo pro Moravu, kdyby tam příslušníci ostatních korunních zemí, beztoho poměrně nečetnější, mohli určitým časem pobytu nabýti domovského práva, aniž by naopak příslušníci z oněch dvou zemí jinde ho nabýti mohli. Věc, tušíme, tak jest na bíle dni, že sotva třeba jest obšírněji ji vykládati. My pak nevíme již, jaký jiný důvod ještě mohl by proti navržené změně se uvéstí. Proto předkládáme zde dodatkem návrhy sněmu českého, jejichž jsme byli spolupůvodci, úvaze širších kruhů, přesvědčení jsouce, že lze snad v podrobnostech je změnití i poopravití, že ale zásada jejich základní stojí na pevném podkladu slušnosti a spravedlnosti.

D o d a t e k.

Návrhy sněmu českého, podané vládě v zasedání z r. 1883 ve příčině domovského práva a veřejného chudinství:

I. Sněm království českého uznává potřebu opravy zákona o záležitostech domovských ze dne 3. prosince 1863 čís. 105 říš. zák. a navrhuje v té příčině přijetí zásad následujících:

1. K předpisům dosavadního zákona o způsobech nabývání práva domovského (§ 5. a násl.) budiž připojen další toho znění:

Každý svéprávný občan státní nabude v obci práva domovského nepřetržitým pobytem osmi let, jestliže mezi tou dobou a) nebyl odsouzen pro skutek, se kterým spojena jest ztráta volebního práva v obci, b) nebyl potrestán pro žebrotu nebo tuláctví, c) nepožadoval a neobdržel veřejné

podpory chudinské. Pro všechny osoby, mající v čas vydání nového zákona pobyt v obci, jež není jejich domovskou, počne běh lhůty osmileté dnem, kdy nový zákon v působnost vejde.

2. Obec má právo zapověděti usazení se osobám, které nemohu prokázati dosavadní příslušnost a možnost, opatřiti si obydlí a výživu. Ona může zapověděti pobyt nepřislušníkům, kteří žebrotou veřejné dobročinnosti k obtíži jsou nebo tuláctvím veřejný pořádek ohrožují.

3. Domovské právo nabyté nepozbývá se, dokud na základě nějakého zákonného titulu nenabylo se nové.

II. Vláda se vyzývá, by zákonitě upravení záležitosti pomocných pokladen dělnických (pojištění dělnického) urychlila a v zasedání sněmovním, kteráž bezprostředně následovati bude po schválení nového zákona domovského, podala sněmu předlohu na opravu chudinství veřejného.

Pracovny donucovací.

Když se jedná v novější době u nás zase živěji o prostředcích proti vzrůstající se žebrotě a tuláctví, nemělo by se zapomínati, že tu v pravdě o nic jiného neběží, nežli o nový článek ve staletém boji proti dotčeným sociálním zlům. Již od sklonku středověku, když rostoucí zástupy žebráků stávaly se svědectvím živým o nedostatečnosti církevní správy chudinské, vede se tento boj tu regulacemi žebroty, tu přísnými záповěďemi a tresty. Ludvík XIV. stejně jako revoluce francouzská, předpisy králův anglických a policejní řády říše německé i rakouské stejně a přece konečně více neb méně bezvýsledně jej bojovaly. Nespomohly tresty, nespomohla ani zdomonalená organizace chudinství veřejného v našem věku, jehož změněné řády společenské a poměry hospodářské samy nemálo zlo živí. Starý problém v podobě nové zas a zase probouzí úsilí společnosti, aby tu odvěkou svízeli svoji konečně překonala. V přítomné chvíli u nás zdá se, jako by všechny naděje v jednom hesle se soustřeďovaly, v hesle: pracovny donucovací. Žádá se tedy zřízení ústavů, ve kterých by osoby práce se štítící a veřejnému pořádku nebezpečné mocí drženy a k práci přinucovány byly.

Avšak zdá se nám, že o veřejnoprávní povaze oněch ústavů, jejich poměru k našim kázním a podobných otázkách panují mnohé nejasnosti, které předkem musí býti odstraněny, nežli se ke zřízení příslušných ústavů přikročíti může. Nejprve zajisté potřebí jest stanoviti, na jakém základě smí někdo do pracovny se dodati a tam ke práci se nutiti; druhou otázkou bude, kdo má nésti náklad zřizovací a kdo běžný náklad správní, pokud